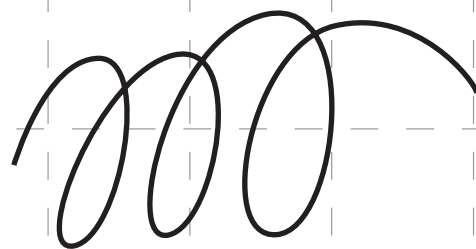
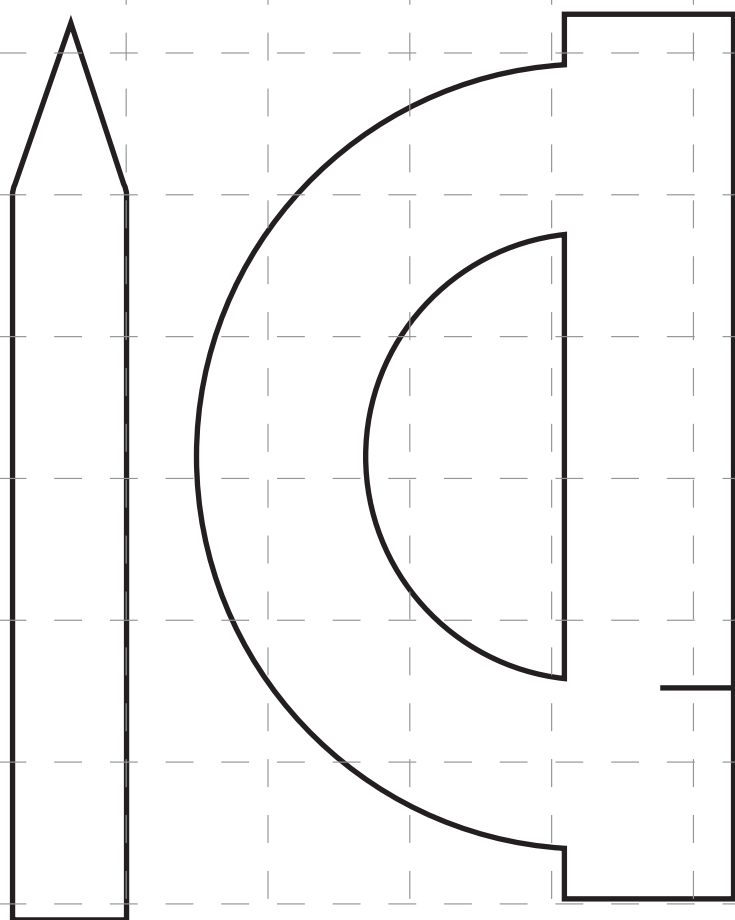
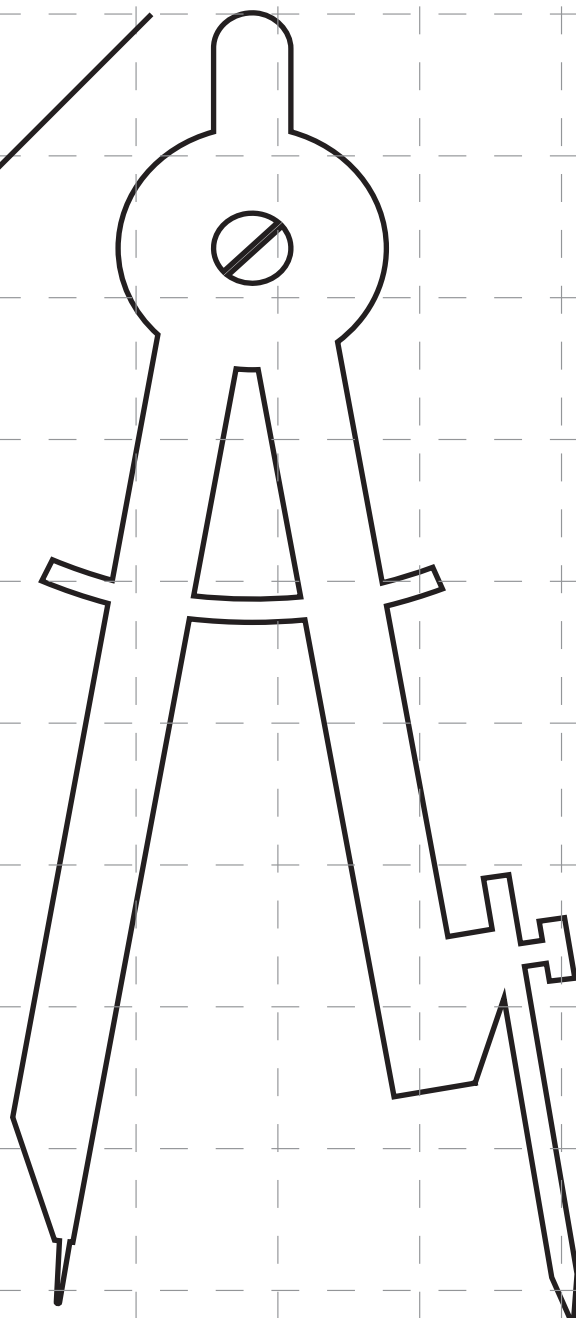
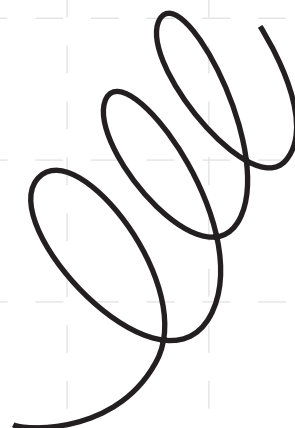

Tylko Pomyśl

Olga Białobrzaska
Michał Parzuchowski

materiały dla nauczyciela

Coraz częściej mówi się, że najważniejszą kompetencją, którą uczniowie zdobywają w szkole, jest umiejętność krytycznego myślenia. Osoba, która potrafi myśleć krytycznie, umie samodzielnie znajdować, analizować i oceniać informacje. Charakteryzuje się postawą sceptycyzmu i chęci poszukiwania prawdy. Umie logicznie odpowiadać na argumenty pojawiające się w debacie.

Celem cyklu zajęć dydaktycznych w programie “Tylko pomyśl!” jest trenowanie kompetencji krytycznego myślenia – tak kluczowych dla sprawnego funkcjonowania w złożonym społeczeństwie informacyjnym.

Tematy lekcji

Przygotowaliśmy siedem lekcji krytycznego myślenia oraz scenariusze dla nauczyciela/ki do każdej lekcji. Lekcje możesz przeprowadzać w dowolnej kolejności. Niektóre z nich możesz także zadać jako pracę domową.

- Dezinformacja – jak nie dać się na nią złapać
- Czym są związki pozorne – poznaj zjawisko
- Nierealistyczny optymizm – poznaj zjawisko
- Efekt potwierdzenia – poznaj zjawisko
- Błąd naturalistyczny – czytanie ze zrozumieniem
- Dezinformacja koncernów tytoniowych – czytanie ze zrozumieniem
- Skutki uboczne – dysonans poznawczy

Podczas kursu uczniowie i uczennice będą ćwiczyli następujące umiejętności:

- podejmowania decyzji w oparciu o dane, a nie poglądy,
- powstrzymywania się przed nieuprawnionymi konkluzjami,
- racjonalnego szacowania ryzyka,

- obiektywnego podejścia do wyszukiwania, analizowania i oceniania informacji,
- analizowania wiarygodności źródła informacji,
- rozpoznawania powszechnie popełnianych błędów poznawczych,
- czytania ze zrozumieniem,
- oddzielania emocji i intuicji od faktów i dowodów.

Absolwenci kursu krytycznego myślenia częściej:

- weryfikują źródła i oceniają jakość dowodów,
- wyciągają własne wnioski, korzystając z tego, co już wiedzą z innych źródeł,
- poszukują alternatywnych wyjaśnień,
- są sceptyczni: nie przyjmują wszystkiego za prawdziwe,
- są zaangażowani w proces czytania (wiedzą czego szukają w czytanim tekście i aktywnie zastanawiają się, na co jeszcze trzeba zwrócić uwagę),
- oceniają i kwestionują, a tym samym częściej nie zgadzają się z autorem prezentowanych treści.

Pytania, które pomogą Ci wprowadzić uczniów w temat kursu:

- Czy wiecie, czym są teorie spiskowe?
- Czy znacie jakieś teorie spiskowe?
- Czym różnią się informacje naukowe od wierzeń pseudonaukowych?
- Jakie wierzenia pseudonaukowe pojawiły się wśród Waszych znajomych lub w rodzinach?
- Jakie błędy w myśleniu kryją się w tych pseudonaukowych wierzeniach?

Jeśli uczniowie sami nie dostarczą dobrych przykładów, można porozmawiać o homeopatii (pamięć wody) lub teoretykach płaskiej Ziemi.

Więcej informacji o wartości krytycznego myślenia:

Huijie, L. (2010). Developing a Hierarchical Framework of Critical Reading Proficiency. *Chinese Journal of Applied Linguistics*, 33, 40-54.

Meltzoff, J., & Cooper, H. (2018). Critical thinking about research: Psychology and related fields (2nd ed.). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000052-000>

Materiały dla nauczycieli

Pokaż ten kod QR uczniom **przed** rozpoczęciem programu, zanim wykonają jakąkolwiek lekcję. Kod po zeskanowaniu za pomocą telefonu komórkowego przeniesie ich do ankiety rozpoczynającej program (na zakończenie programu pokażesz uczniom inny kod QR - znajduje się on na jednej z ostatnich stron)

Lekcja 1:

Dezinformacja – jak nie dać się na nią złapać

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z materiałem edukacyjnym na temat dezinformacji, a następnie na wykonaniu zadania pisemnego polegającego na stworzeniu dezinformacyjnego wpisu w internecie.

Cel dydaktyczny:

Uczniowie poznają najczęstsze techniki manipulacji stosowane w dezinformacji i nauczą się je identyfikować w treściach, z którymi spotykają się online.

Uleganie dezinformacji nie jest problemem tylko osób starszych czy mniej wykształconych – wszyscy jesteśmy podatni na treści wzbudzające emocje lub potwierdzające nasze przekonania. Dziś w dezinformację mogą być zaangażowani zwykli użytkownicy internetu, influencerzy, media, firmy, a nawet całe państwa. Uczniowie spotykają się z nią codziennie – w social mediach, na TikToku, YouTube, w rozmowach z rówieśnikami.

Ta lekcja wykorzystuje metodę inokulacji psychologicznej – podejście potwierdzone badaniami naukowymi. Sama lekcja działa jak szczepionka: zamiast tylko mówić uczniom „uważajcie na fake newsy”, pokazujemy im je od środka. Pokazujemy, jak dezinformacja jest konstruowana, z jakich chwytów korzystają autorzy dezinformujących postów. Kiedy sami stworzą fałszywy przekaz, będą w stanie lepiej rozpoznawać techniki dezinformacji, gdy spotkają je w realnym życiu.

Materiały:

Komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Prosimy o wcześniejsze zapoznanie się z arkuszem ucznia – pomoże to w prowadzeniu dyskusji końcowej.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie (2-3 min): „Za chwilę rozdam wam arkusze o tym, czym jest dezinformacja i jak powstaje. Przeczytajcie uważnie, a potem wykonajcie zadanie – sami stworzycie przykład dezinformacji. Brzmi dziwnie? Właśnie o to chodzi – żebyście poczuli jak łatwo jest wprowadzać innych w błąd i żebyście zobaczyli te mechanizmy od środka.”
2. Praca samodzielna (15-20 min): rozdanie arkuszy i oczekiwanie, aż wszyscy wypełnią zadanie.
3. Omówienie (10-15 min): Poproś chętnych o przeczytanie swoich przykładów dezinformacji. Możesz pytać: „Jakich chwytów użyłeś/aś w tym zdaniu? Co miało przekonać czytelnika?”
4. Dyskusja końcowa (5-10 min): „Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania? Czy rozpoznajecie te techniki w materiałach, które widzicie w mediach?”

Lekcja 2:

Związki pozorne

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z opisem zjawiska związków pozornych oraz wpisania swoich odpowiedzi na 3 zagadki, które oparte są o istniejące badania naukowe. Uczniowie mają sami przeczytać tekst i wpisać swoje odpowiedzi w odpowiednich polach - ale efekt ich pracy nie będzie podlegał ocenie, a arkusze zadań zostają w posiadaniu uczniów.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest, aby uczniowie zrozumieli, czym jest związek pozorny, i że to, że dwa zdarzenia występują razem, nie znaczy, że jedno powoduje drugie. Lekcja ma pomóc uczniom zauważać i unikać błędów nadinterpretacji oraz uczyć ich, jak myśleć krytycznie i sprawdzać informacje. Dzięki temu będą ostrożniej podchodzić do sensacyjnych wiadomości, które mogą być mylące.

Materiały:

komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią zagadek.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np. "Za chwilę rozdám wam arkusze z opisem zjawiska związków pozornych. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu, a następnie odpowiadanie na 3 zagadki. Będziecie pracować na prawdziwych danych z badań naukowych. Efekty waszej

pracy nie będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?"

2. Rozdanie arkuszy i odczekanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszach zadania.
3. Nauczyciel podaje prawidłowe odpowiedzi, przechodząc po kolei przez wszystkie zadania. Zalecamy, by osoba prowadząca najpierw pytała uczniów o wyniki ich własnych przemyśleń np. "Czy ktoś chciałaby się z nami podzielić swoją odpowiedzią na pierwszą zagadkę?". Uczniowie mogą notować i wprowadzać poprawki na swoich arkuszach. Prawidłowe odpowiedzi znajdują się na końcowych stronach.
4. Na zakończenie nauczyciel może przeprowadzić krótką dyskusję z grupą, rozpoczynając ją pytaniem "Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania?"

Lekcja 3:

Nierealistyczny optymizm

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z opisem zjawiska nierealistycznego optymizmu oraz wymyśleniu własnego przykładu dla tego zjawiska. Uczniowie mają sami przeczytać tekst i wpisać swoje odpowiedzi w odpowiednich polach - ale efekt ich pracy nie będzie podlegał ocenie, a arkusze zadań zostają w posiadaniu uczniów.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest uświadomienie uczniom, że prawdopodobnie sami również mają skłonność do nierealistycznego optymizmu – czyli do przekonania, że są mniej narażeni na ryzyko niż inni, mimo że zagrożenie dotyczy wszystkich w podobnym stopniu. Lekcja ma pomóc uczniom korygować zbyt optymistyczne myślenie, by lepiej oceniać ryzyko, podejmować bardziej racjonalne decyzje oraz uczyć się, jak rozważnie analizować zagrożenia i chronić się przed nimi.

Materiały:

komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią pytań.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np. “Za chwilę rozdám wam arkusze z opisem zjawiska nierealistycznego optymizmu. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu, a następnie odpowiedzenie na zawarte w nim pytania. Efekty waszej

pracy nie będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?”.

2. Rozdanie arkuszy i oczekiwanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszu zadanie.
3. Nauczyciel prosi chętnych o podzielenie się ich przykładami nierealistycznego optymizmu. W wypadku, gdy nikt z uczniów i uczennic nie będzie chciał zabrać głosu, nauczyciel może podać przykład podany w szablonie prawidłowych odpowiedzi i wspólnie z uczniami go przeanalizować.
4. Na zakończenie nauczyciel może przeprowadzić krótką dyskusję z grupą, rozpoczynając ją pytaniem “Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania?”.

Lekcja 4:

Efekt potwierdzenia

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z opisem efektu potwierdzenia, wymyśleniu własnego fake newsa oraz podaniu przykładów zachowania zgodnego z efektem potwierdzenia. Uczniowie mają sami przeczytać tekst i wpisać swoje odpowiedzi w odpowiednich polach - ale efekt ich pracy nie będzie podlegał ocenie, a arkusze zadań zostają w posiadaniu uczniów.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest, aby uczniowie poznali błąd myślenia zwany efektem potwierdzenia, czyli tendencję do szukania i przyjmowania tylko tych informacji, które pasują do naszych wcześniejszych przekonań. Lekcja ma uwrażliwić uczniów na fake newsy i skłonność do faworyzowania informacji „pasujących” do ich poglądów. Świadomość tego błędu ma zachęcić uczniów do bardziej krytycznego podejścia i unikania efektu potwierdzenia podczas szukania informacji w internecie.

Materiały:

komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią zadań. Do nauczyciela należy też zdecydowanie, czy czas przeznaczony na lekcję wystarczy, by zrealizować plan w całości informując uczniów, że mogą pominąć zadanie z wymyśleniem własnego fake-newsa. W szablonie prawidłowych odpowiedzi dodatkowo zamieszczamy materiał na temat

tego, jak oceniać wiarygodność źródła informacji, do wykorzystania na lekcji lub rozdania uczniom jako materiał dodatkowy

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np. „Za chwilę rozdam wam arkusze z opisem powstania fake newsów oraz wyjaśnieniem mechanizmu działania efektu potwierdzenia. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu, a następnie odpowiedzenie na zawarte w nim pytania. Efekty waszej pracy nie będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?”.
2. Rozdanie arkuszy i odczekanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszu zadanie.
3. Nauczyciel prosi chętnych o podzielenie się ich przykładami fake newsów oraz odpowiedziami na ostatnie pytania w tekście dotyczące efektu potwierdzenia. Zalecamy, by nie poddawać ocenie podawanych odpowiedzi, co mogłoby zniechęcić kolejne osoby do podzielenia się swoimi odpowiedziami.
4. Na zakończenie nauczyciel może przeprowadzić krótką dyskusję z grupą, rozpoczynając ją pytaniem „Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania?”.

Lekcja 5:

Błąd odniesienia do natury

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z artykułem naukowym “Naturalnie lepsze” - błąd naturalistyczny niszczy zdrowie publiczne? Uczniowie mają sami przeczytać tekst, a następnie wpisać swoje odpowiedzi na pytania zawarte w tekście. Efekt ich pracy nie będzie podlegał ocenie, a arkusze zadań zostają w posiadaniu uczniów.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest poznanie błędu myślenia zwanego błędem odniesienia do natury oraz przyczyn, dla których ludzie go popełniają. Lekcja ma uświadomić uczniom, że naturalne sposoby leczenia nie zawsze są skuteczniejsze ani bezpieczniejsze od syntetycznych oraz że naturalna odporność nie zawsze chroni przed chorobami zakaźnymi.

Materiały:

komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią zadań.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np. „Za chwilę rozdanie wam arkusze z artykułem naukowym dotyczącym zjawiska błędu naturalistycznego. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu oraz odpowiedzenie na zawarte w nim pytania. na wykonanie zadania. Efekty waszej pracy nie

będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?”.

2. Rozdanie arkuszy i oczekiwanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszu zadanie.
3. Nauczyciel prosi chętnych o podzielenie się ich odpowiedziami na pytania zawarte w tekście). W razie wątpliwości, nauczyciel może posłużyć się szablonem prawidłowych odpowiedzi
4. Na zakończenie nauczyciel może przeprowadzić krótką dyskusję z grupą, rozpoczynając ją pytaniem “Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania?”.

Lekcja 6:

Dezinformacja koncernów tytoniowych

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się z tekstem o tym, jak koncerny tytoniowe manipulują informacjami, by ludzie mniej obawiali się ich produktów. Uczniowie mają sami przeczytać tekst, a następnie wpisać swoje odpowiedzi na pytania zawarte w tekście. Efekt ich pracy nie będzie podlegał ocenie, a arkusze zadań zostają w posiadaniu uczniów.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest, aby uczniowie poznali, jak duże koncerny, np. tytoniowe, manipulują informacjami, aby podtrzymać sprzedaż. Dotyczy to m.in. finansowania rzekomo niezależnych badań, sugerowania, że nauka nie zna jeszcze odpowiedzi na wiele pytań, czy przedstawiania zagrożeń dla zdrowia jako nie do końca poznanych lub złożonych, co ma uspokajać konsumentów. Lekcja ma uwrażliwić uczniów na te techniki, aby potrafili je rozpoznawać i nie ulegać manipulacji.

Materialy:

komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią zadań.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np. „Za chwilę rozdám wam arkusze z tekstem na temat dezinformacji. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu, a następnie odpowiedzenie na

zawarte w nim pytania. Efekty waszej pracy nie będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?”.

2. Rozdanie arkuszy i odczekanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszu zadanie.
3. Nauczyciel prosi chętnych o podzielenie się ich odpowiedziami na pytania zawarte w tekście. W razie wątpliwości, nauczyciel może posłużyć się szablonem odpowiedzi prawidłowych.
4. Na zakończenie nauczyciel może przeprowadzić krótką dyskusję z grupą, rozpoczynając ją pytaniem “Jakie macie refleksje po wykonaniu zadania?”.

Lekcja 7:

Skutki uboczne

Lekcja polega na samodzielnym zapoznaniu się uczniów z opisem zjawiska dysonansu poznawczego, a następnie wykonaniu, krótkiego ćwiczenia służącego refleksji nad doświadczaniem dysonansu w swoim życiu. Uczniowie sami czytają tekst i wykonują ćwiczenie. Efekty pracy uczniów nie będą oceniane, a arkusze zostaną w ich posiadaniu do samodzielnego przemyślenia tematu.

Cel dydaktyczny:

Celem lekcji jest, aby uczniowie poznali zjawisko dysonansu poznawczego, czyli napięcia, które pojawia się, gdy dowiadujemy się czegoś nowego sprzecznego z naszymi wcześniejszymi przekonaniami. Ludzie często odrzucają takie informacje, nawet jeśli są prawdziwe, żeby nie przyznać się do błędu. Lekcja ma pomóc uczniom rozpoznawać to napięcie u siebie i uczyć, jak racjonalnie je rozwiązywać, wspierając bardziej świadome i przemyślane myślenie.

Materiały:

Komplet arkuszy dla uczniów (dla każdej osoby jeden egzemplarz). Uczniowie powinni mieć też coś do pisania (np. ołówek lub długopis).

Przygotowanie:

Zalecamy, by osoba prowadząca lekcję najpierw zapoznała się z tekstem i treścią zadań.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie uczniów i uczennic w temat lekcji, np.
“Za chwilę rozdanie wam arkusze z opisem zjawiska dysonansu poznawczego. Waszym zadaniem będzie uważne przeczytanie tekstu, a następnie wykonanie

ćwiczenia. Efekty waszej pracy nie będą podlegały ocenie, ale zależy nam na tym, żeby każde z was samodzielnie wykonało lekcję w całości. Czy macie jakieś pytania?”.

2. Rozdanie arkuszy i oczekiwanie, aż wszyscy przeczytają tekst i wypełnią obecne w arkuszu zadanie.
3. Nauczyciel prosi chętnych o podzielenie się refleksjami po wykonaniu zadania. Może także poprosić o podanie innych przykładów dysonansu poznawczego z życia uczniów.

Pokaż ten kod QR uczniom **po** zakończeniu programu, po tym jak wykonali wszystkie lekcje. Kod po zeskanowaniu za pomocą telefonu komórkowego przeniesie ich do ankiety rozpoczynającej program (to jest inny kod QR niż ten, który znajduje się na jednej z pierwszych stron)

PRAWIDŁOWE ODPOWIEDZI:

Lekcja 1:

Spróbuj napisać krótki dezinformacyjny post (wpis do mediów społecznościowych) na temat szczepień przeciw HPV.

Na przykład: Rodzice, piszę to, bo boję się o inne dzieci. Tydzień po szczepieniu moja 11-letnia córka przestała być sobą – bóle głowy, apatia, problemy z koncentracją. Lekarze mówią „zbieg okoliczności”. Naprawdę? W naszej szkole coraz więcej rodziców zgłasza podobne objawy, ale media milczą. Znany neurolog z Europejskiego Instytutu Badań Immunologicznych ostrzegал, że ta szczepionka może wpływać na układ nerwowy – jego wywiad szybko zniknął z sieci. Zastanówcie się, kto na tym zarabia. Ja już nie wierzę w „przypadki”.

Lekcja 2:

Zagadka 1:

Wyjaśnienie to: WIEŚ

Na wsi żyje więcej bocianów niż w miastach. Na wsi rodzi się więcej dzieci niż w miastach. Bociany nie przynoszą dzieci, jedynie współwystępują z dzietnościami. Związek między liczbą bocianów a dzietnościami to... związek pozorny.

Zagadka 2:

Wyjaśnienie to: POSTĘP

Wraz z postępowaniem społeczeństw zwiększyło się zapotrzebowanie na produkty organiczne, powstające bez udziału przemysłowej technologii. Wraz z postępowaniem medycznym lekarze nauczyli się diagnozować autyzm, a dzieci mają lepszy dostęp do opieki medycznej, a tym samym więcej dzieci jest diagnozowanych. Organiczne jedzenie nie wywołuje autyzmu, jedynie współwystępuje z diagnozą autyzmu. Związek między organicznym jedzeniem a diagnozą autyzmu to... związek pozorny.

Zagadka 3:

Wyjaśnienie to: WCZESNE DZIECIŃSTWO

Wczesne dzieciństwo to okres przyjmowania pakietu podstawowych szczepień. Wczesne dzieciństwo to także najczęstszy okres diagnozy autyzmu, bo to wtedy pojawiają się pierwsze symptomy. Szczepionki nie wywołują autyzmu, jedynie współwystępują z diagnozą autyzmu. Związek między szczepieniami a diagnozą autyzmu to... związek pozorny.

Lekcja 3:

Przykład nierealistycznego optymisty:

Tomek ma duże zaufanie do swoich umiejętności jazdy na rowerze. Odkąd nauczył się jeździć kilka lat temu, tylko raz się wywalił. Tomek

rozumie, że wypadki na rowerze mogą być groźne i że noszenie kasku znacznie zmniejsza ryzyko poważnych obrażeń, ale uznał, że ryzyko wypadku w jego konkretnym przypadku jest niższe niż w przypadku innych rowerzystów, bo do tej pory nigdy nie wywrócił się.

Jak nierealistyczny optymizm może wpływać na zachowanie tej osoby: Tomek nie nosi kasku, gdy idzie na rower. Przez to ryzykuje swoim życiem i zdrowiem.

Co powinna robić ta osoba, jeśli byłaby realistą?

Tomek powinien przeanalizować ryzyko wypadku rowerowego, jakiego potencjalnie może być ofiarą. Wypadki takie spotykają nie tylko ludzi, którzy wcześniej często się wywracali lub nie umieli dobrze jeździć. Takie wypadki spotykają nawet tych, którzy są przekonani, że jeżdżą sprawnie. Gdy Tomek zda sobie sprawę z zagrożenia, zastosuje takie środki zaradcze, które zminimalizują ryzyko utraty życia lub zdrowia. Tomek zacznie nosić kask (a może także ochraniacz), gdy jeździ na rowerze.

Lekcja 4:

Materiał dodatkowy: Po czym poznajemy, że źródło informacji jest wiarygodne? – Test ADEPI. Na podstawie testu CRAAP (Currency, Relevance, Authority, Accurance, Purpose).

Aktualność

- Kiedy informacje zostały opublikowane?
- Czy nie są to stare doniesienia, które nie są już aktualne?
- Czy w tym temacie mamy już nowsze źródła i dane?

Dopasowanie do pytania

- Czy informacje dobrze pasują do pytania, na które szukasz odpowiedzi?
- Czy zapoznałeś/aś się z różnymi źródłami, zanim wybrałeś/aś właśnie to?
- Czy to źródło daje informacje wywiedzione z wiedzy naukowej?

Ekspertyza

- Czy autor informacji jest ekspertem i jakiej specjalności?
- Czy autor ma kwalifikacje do pisania na dany temat, np. aktualnie pracuje naukowo, jest na bieżąco z aktualnym stanem nauki?
- Czy źródło informacji, np. strona www lub magazyn ma charakter ekspercki? (.com = komercyjne, .edu = edukacyjne, .gov = rządowe, .org = organizacja non-profit, .net = sieć)

Prawdziwość

- Czy wnioski są poparte dowodami?
- Czy podane są informacje o źródłach informacji, więc można do nich dotrzeć i je zweryfikować?
- Czy ton tekstu wydaje się być stronniczy, emocjonalny?

Intencje autora

- Z jaką intencją został napisany tekst? By upowszechnić naukę, uczyć, sprzedać, rozbawić, przekonywać, wzbudzić sensację?
- Czy to raczej fakty, opinie czy propaganda?
- Czy autor robi wrażenie obiektywnego i bezstronnego?
- Czy tekst promuje uprzedzenia – polityczne, ideologiczne, kulturowe, religijne, osobiste?

Lekcja 5:

Jakie potrzeby zaspokaja poszukiwanie naturalnych produktów?
Tendencja do preferowania tego, co “naturalne” może wynikać z potrzeby uwolnienia się od współczesnych problemów z zanieczyszczeniami, zaśmieceniem i chorobami wynikającymi z przemysłowej działalności człowieka oraz upatrywania źródła tych problemów w odchodzeniu od natury – a zatem ratunkiem przed tymi problemami byłby “powrót do korzeni”, czyli wybieranie tego, co w jak najmniejszym stopniu uległo ingerencji człowieka.

Czym jest błąd naturalistyczny?

Polega on na ignorowaniu obiektywnych, potwierdzonych naukowo i racjonalnych przesłanek przy wyborze usług lub produktów oraz preferowaniu tego, co nazwane jest “naturalnym”, nawet jeśli jego sztuczny odpowiednik jest identyczny w działaniu, skuteczniejszy lub tańszy. Ktoś popełniający błąd naturalistyczny będzie przekonany, że produkty “naturalne” są lepsze, nawet jeśli dowody temu przeczą.

Dlaczego naturalność metody leczenia nie może być gwarancją jej bezpieczeństwa?

Ponieważ wśród naturalnych produktów i substancji znajduje się dużo takich, które zagrażają życiu lub zdrowiu.

Dlaczego ludzie twierdzą, że naturalny jest lepszy?

Ponieważ mają przekonanie, że “naturalny” oznacza “bezpieczny”

Dlaczego leki i suplementy diety pochodzenia naturalnego podlegają mniejszej kontroli, niż tradycyjne leki?

Ponieważ błąd naturalistyczny popełniają nie tylko zwykli użytkownicy, ale też ludzie mający wpływ na prawodawstwo. Dlatego w niektórych krajach powstały przepisy, które nakładają niższe standardy bezpieczeństwa wobec producentów leków i substancji pochodzenia naturalnego.

Dlaczego w czasie pandemii Covid-19 niektórzy ludzie nie chcieli się szczepić?

Ponieważ wierzą, że “naturalna” odporność człowieka jest lepsza niż “sztuczna” szczepionka. Przez błąd naturalistyczny wydaje im się, że domowe metody wzmacniania odporności będą w stanie uchronić ich przed zachorowaniem na Covid, choć dane jednoznacznie wskazują, że zaszczepienie się jest dużo skuteczniejszą metodą ochrony.

Jaki jest mechanizm działania szczepionki?

Szczepionka stymuluje naturalną reakcję ochronną organizmu, a więc daje ciału sygnał, przed jakim patogenem powinno się teraz chronić.

Do czego można porównać niebezpieczeństwo związane z chorobami zakaźnymi? Można je porównać do niebezpieczeństwa związanego z jazdą samochodem. W takim porównaniu szczepionka odpowiadałaby więc np. zainstalowaniu w samochodzie systemu wspomagającego hamowanie oraz poduszek powietrznych.

Jak można zapobiegać skrzywieniu naturalistycznemu?

Poprzez kampanie informacyjne o potwierdzonej skuteczności.

Lekcja 6:

Co łączy wszystkie trzy hasła podane powyżej jako przykłady?
Wszystkie brzmią rozsądnie, naukowo i ich stwierdzenia są prawdziwe. Ale ich celem jest zasianie wątpliwości i rozmycie odpowiedzialności za szkody powodowane przez przemysł.

Spróbuj stworzyć własny tekst, który brzmi naukowo, ale tak naprawdę ma za zadanie jedynie wzbudzić wątpliwość u odbiorcy.

Na przykład: Wpływ e-papierosów na zdrowie nie jest jeszcze w pełni poznany. Niektóre analizy sugerują pewne ryzyko, inne wskazują, że może ono być znacznie mniejsze niż w przypadku tradycyjnego palenia. Naukowcy nadal nie są zgodni, czy długotrwałe używanie e-papierosów rzeczywiście wiąże się z poważnymi konsekwencjami zdrowotnymi. Potrzebne są dalsze badania.

Jak ten sposób mówienia zmienia postrzeganie ryzyka? Sprawia, że ludzie zaczynają wątpić, czy zagrożenie istnieje i jak jest duże.

Dlaczego ludzie chętnie wierzą w przekazy, które „uspokajają”?

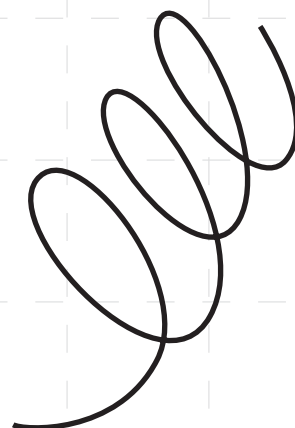
Świadomość, że spożywamy coś, co jest szkodliwe czy niebezpieczne, powoduje dyskomfort. Czujemy dysonans, bo z jednej strony mamy ochotę stosować dany produkt, a z drugiej wiemy, że to niewłaściwa decyzja. Kiedy usłyszymy informacje, które uspokajają, dyskomfort przy stosowaniu produktu się zmniejsza. Łatwiej myśleć, że problem jest złożony, niż przyznać, że nasze zachowania są szkodliwe.

Jakie działania – indywidualne lub systemowe – mogłyby zmniejszyć wpływ dezinformacji w mediach?

Edukować ludzi, jakie konkretnie strategie manipulacyjne stosują producenci, aby sami umieli je rozpoznawać. Państwo mogłoby także ustawowo zabronić koncernom sprzedającym produkty o dowiedzionej szkodliwości dla zdrowia, tworzenia kampanii na temat zdrowia.

Lekcja 7:

W tym zadaniu nie ma prawidłowych lub nieprawidłowych odpowiedzi.

Tylko pomysły

Autorzy:

Olga Białobrzaska

Michał Parzuchowski

Projekt i skład:

Magdalena Lauk

Oryginalna wersja materiału została przygotowana w ramach projektu „MEDFAKE: Budowanie zaufania do szczepień ochronnych z wykorzystaniem najnowszych narzędzi komunikacji i wpływu społecznego” (Nr Umowy: Gospostrateg-II/0007/2020-00) z dn. 30 grudnia 2020 r., ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju w ramach konkursu „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” – GOSPOSTRATEG.

Obecna wersja programu stanowi modyfikację materiału oryginalnego i została opracowana w ramach współpracy Uniwersytetu SWPS z Głównym Inspektoratem Sanitarnym. Program został objęty patronatem honorowym Ministerstwa Zdrowia oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Copyright © by SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny,
Warszawa 2025

Copyright © by Olga Białobrzaska,
Warszawa 2025

Wydanie 2

Ministerstwo
Zdrowia

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

CHRONIMY ZDROWIE
Z MYŚLIĄ O PRZYSZŁOŚCI

Uniwersytet
SWPS

NCBR
Narodowe Centrum Badań i Rozwoju

CENTRUM MEDYCZNE
KSZTAŁCENIA
PODYPLOMOWEGO

Uniwersytet
SWPS

WARSZAWSKI
UNIwersytet
MEDYCZNY

AKADEMIA
LEONA KOZMIŃSKIEGO

GDĄŃSK

PROJEKT: „Budowanie zaufania do szczepień ochronnych z wykorzystaniem najnowszych narzędzi komunikacji i wpływu społecznego”.